

Θεόφραστος Γέρου (1916-1996)

Ένας Δάσκαλος στο πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Ο Θεόφραστος Γέρου υπήρξε μία από τις σημαντικότερες μορφές της παιδαγωγικής επιστήμης που επηρέασαν τα

εκπαιδευτικά πράγματα της Ελλάδας τα τελευταία χρόνια. Άνθρωπος της σκέψης αλλά και της δράσης, αγωνίστηκε με σθένος για τις ιδέες του και συνέβαλε καθοριστικά στην ανανέωση και τον εκδημοκρατισμό της παιδείας στη χώρα μας. Εξίσου σημαντική ήταν και η συνεισφορά του στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, τόσο σε θεωρητικό επίπεδο και σε επίπεδο εκπαιδευτικής πρακτικής όσο και στη διαμόρφωση επιμορφωτικής πολιτικής, με έμφαση στον αλφαριθμητικό ενηλίκων.

Γεννήθηκε στις 14/7/1916 στην Αγιάσο της Λέσβου, όπου τελείωσε το Δημοτικό και το Σχολαρχείο. Στη συνέχεια, φοίτησε στο Γυμνάσιο και στο Πεντατάξιο Διδασκαλείο Μυτιλήνης, που προετοιμάζε δασκάλους για τα δημοτικά σχολεία της χώρας. Σε αυτό το πρότυπο διδασκαλείο (ιδρύθηκε το 1931 από τον Υπουργό Παιδείας Γεώργιο Παπανδρέου), με δάσκαλό του τον Ευάγγελο Παπανούτσο, μέσα σε κλίμα ανθρωπιστικής και δημοκρατικής αντίληψης για την παιδεία, ο Θεόφραστος Γέρου διαμορφώνει την προσωπικότητά του, εκδηλώνοντας τις πρώτες του «έντονα πνευματικές ανησυχίες και κοσμοθεωρητικές αναζητήσεις» (Γέρου 1995 στο Σκούρα 2007: 124). Για μια δεκαετία (1942-1952), υπηρετεί ως δάσκαλος σε σχολεία της Λέσβου. Το 1952, συμμετέχοντας στον πρώτο διαγωνισμό του Ι.Κ.Υ., φεύγει με υποτροφία για μεταπτυχιακές σπουδές στην Αγγλία (Ψυχολογία και Παιδαγωγικά στα Πανεπιστήμια Exeter και Edinburgh). Επιστρέφοντας το 1956 διδάσκει σε δημοτικά σχολεία του Πειραιά και της Αθήνας μέχρι το 1964, που γίνεται Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και στο πλευρό του Ευάγγελου Παπανούτσου εργάζεται συστηματικά για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του Γεωργίου Παπανδρέου (1964-1965), όπου τίθενται τα ζητήματα της επέκτασης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και της κατάρτησης των εξετάσεων από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο. Ως Καθηγητής στο Μαράσλειο Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαίδευσης (1965-1967), διδάσκει στους μετεκπαιδευόμενους δασκάλους μαθήματα πρωτοποριακά για τη χώρα μας την εποχή εκείνη, όπως «Κοινωνιολογία και Ψυχολογία», «Διδακτική της γλώσσας» (με εμφανείς επιδράσεις από τους Vigotsky, Luria και Davidov), «Σχολική Καθυστέρηση/Αποτυχία», τα οποία για πρώτη φορά εισήγαγε ο ίδιος διαμορφώνοντας το περιεχόμενό τους, αφού δεν υπήρχαν ακόμη στην Ελλάδα ανάλογες προσπάθειες για να στηριχθεί (Σκούρα 2007). Την περίοδο της δικτατορίας παραιτείται από τη δημόσια εκπαίδευση και αναγκάζεται να μεταναστεύσει στον Καναδά, όπου διδάσκει σε σχολεία της ελληνικής κοινότητας και κάνει μεταπτυχιακές

σπουδές στη Φιλοσοφία –με υποτροφία του Πανεπιστημίου Emory– και στην Ιστορία της Παιδείας – στο Πανεπιστήμιο του Toronto.

Στη Μεταπολίτευση, ο Γέρου, επιστρέφοντας από το εξωτερικό, παρακολουθεί ενεργά την εξέλιξη των εκπαιδευτικών μας πραγμάτων, αρθρογραφώντας και γράφοντας βιβλία, ασκώντας κριτική στη μεταρρύθμιση του 1976-1977. Οι προτάσεις του είναι οραματικές-ριζοσπαστικές (Μπουζάκης 2007). Οραματίζεται ένα 9χρονο σχολείο με ενιαίους στόχους και πρόγραμμα, κατάργηση στεγανών και ελεύθερη πρόσβαση όλων των μαθητών από βαθμίδα σε βαθμίδα, το οποίο θα προωθεί την κριτική σκέψη και την κατάκτηση της γνώσης μέσω συμμετοχής και ανακάλυψης, με την καθιέρωση των συνθετικών εργασιών στην τάξη, την αναβάθμιση των καλλιτεχνικών μαθημάτων, την ομαδική εργασία, το παιχνίδι και τη δραματοποίηση (Τριλιανός 2007). Προτείνει τη δημιουργία ενιαίου πανεπιστημιακού φορέα εκπαίδευσης του διδακτικού προσωπικού, έτσι ώστε να γεφυρωθεί το «χάσμα» ανάμεσα σε καθηγητές και δασκάλους. Κι όταν το αίτημα για πανεπιστημιακή εκπαίδευση των δασκάλων γίνεται κυρίαρχο, ο Γέρου στηρίζει τον αγώνα τους με κάθε δυνατό τρόπο: συμμετέχει σε επιστημονικά συνέδρια και επιστημονικές συζητήσεις που οργανώνονται από τη ΔΟΕ, ασκεί κριτική σε νομοσχέδια και συντάσσεται με την πρόταση ένταξης των Παιδαγωγικών Σχολών στα Πανεπιστήμια.

Με την αλλαγή πολιτικού σκηνικού το 1981 αναλαμβάνει τη θέση του Ειδικού Συμβούλου του ΥΠΕΠΘ για θέματα Παιδείας, θέση ιδιαίτερα σημαντική που του έδωσε τη δυνατότητα να υλοποιήσει τις ιδέες του και να συμβάλει καίρια στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής της εποχής εκείνης (1981-1985), αλλάζοντας ριζικά το εσωτερικό του ελληνικού σχολείου με την ανανέωση της σχολικής γνώσης (νέα βιβλία και αναλυτικά προγράμματα). Ο διαχωρισμός της διοικητικής ιεραρχίας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος στο σώμα της παιδαγωγικής καθοδήγησης (Σχολικοί Σύμβουλοι) και διοίκησης (Διευθυντές Διευθύνσεων-Προϊστάμενοι Γραφείων), η προώθηση και καθιέρωση νέων θεσμών (Ενισχυτική Διδασκαλία, Ειδική Αγωγή, Περιφερειακά Επιμορφωτικά Κέντρα για την επιμόρφωση του διδακτικού προσωπικού όλων των ειδικοτήτων και όλων των βαθμίδων) έχουν τη δική του σφραγίδα. Ο Γέρου αγωνίστηκε ιδιαίτερα για την κατάργηση του θεσμού του Επιθεωρητή και την καθιέρωση του Σχολικού Συμβούλου, που τον θεωρούσε αποφασιστικό παράγοντα για τη μετάβαση από το αυταρχικό στο δημοκρατικό σχολείο (Μπουζάκης 2007). Παράλληλα, δεν εγκαταλείπει το επίμαχο γι' αυτόν θέμα της εκπαίδευσης των δασκάλων, υποστηρίζοντας την αναγκαϊό-

τητα διασφάλισης του παιδαγωγικού χαρακτήρα των νεοσύστατων τότε (1984) Παιδαγωγικών Τμημάτων, έτσι ώστε οι υποψήφιοι δάσκαλοι να διδάσκονται σε βάθος τις επιστήμες της Αγωγής. Πρωταρχική του θέσης είναι ότι «η ποιότητα της εργασίας που γίνεται στις κατώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες καθορίζει την ποιότητα της εργασίας που θα ακολουθήσει στις ανώτερες» και επιμένει ότι «αν θέλουμε να είναι συμμετοχική η εκπαιδευτική διαδικασία στο πανεπιστήμιο, αυτό πρέπει να αρχίσει στο δημοτικό σχολείο» (Γέρου 1990: 330-331). Προτείνει μάλιστα τη «δημιουργία ενός μεταπτυχιακού ερευνητικού κέντρου στον τομέα των παιδαγωγικών επιστημών» στη χώρα μας, έτσι ώστε να μελετηθούν σε βάθος τα προβλήματα της πρώτης εκπαιδευτικής βαθμίδας και «να μη μεταφυτεύονται λύσεις» από αλλού (Γέρου 1985 στο: Σκούρα 2007).

Το εύρος των επιστημονικών του ενδιαφερόντων και η ενασχόλησή του με τομείς όπως η φιλοσοφία, η εκπαιδευτική πολιτική, η γλώσσα, το θέατρο, η παιδαγωγική σημασία του παιχνιδιού, αποτυπώνονται στο πολύπλευρο επιστημονικό του έργο –το σημαντικότερο τμήμα του οποίου αναφέρεται στην εκπαιδευτική πολιτική– δίνοντας ξεκάθαρο το στίγμα των βασικών παιδαγωγικών θέσεων του για την οργάνωση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Ένθερμος υποστηρικτής της Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής, δίνει μέσα στο έργο του ιδιαίτερη σημασία στο σκοπό και τις διαδικασίες της εκπαίδευσης και προβάλλει την άποψη ότι η παιδαγωγική θεωρία είναι στην ουσία συστηματοποιημένη πράξη και το αντίθετο (Τριλιανός 2007). Πιστεύοντας ακράδαντα ότι είναι ανάγκη το εκπαιδευτικό σύστημα να προωθεί την κριτική σκέψη, παρουσιάζει πρώτος στην Ελλάδα την έννοια της Κριτικής Παιδαγωγικής, εντάσσοντάς την όμως στις εκπαιδευτικές και κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες της χώρας μας, γιατί «...αν μεταφυτέψεις λύσεις για τα προβλήματα της χώρας σου δανεισμένες από άλλες κουλτούρες... χωρίς προηγούμενη κριτική ανάλυση της δικής σου πραγματικότητας είναι καταδικασμένες να μην καρπίσουν» (Γέρου 1983: 50-51). Βαθύτατα επηρεασμένος από τις απόψεις του Βραζιλιάνου παιδαγωγού Paulo Freire που θεωρεί ότι βοηθούν στη διεύρυνση του παιδαγωγικού μας ορίζοντα, παρουσιάζει το έργο του στην Ελλάδα, κυρίως μέσα από την εισαγωγή για την ελληνόγλωσση έκδοση του βιβλίου *Η αγωγή του καταπιεζόμενου* (1977) και από τις σελίδες του περιοδικού *Αυτομόρφωση* (1983), αλλά και σε συνδιάσκεψη για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού που διοργανώθηκε από τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης το 1984. Υποστηρίζει ότι «το παιδαγωγικό σύστημα του Freire, οι ιδέες του και η πράξη που προτείνει μπορούν να βοηθήσουν παντού όπου οι οικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες δημιουργούν τέτοιες συνθήκες, που ο λαός χάνει τη φωνή του» και μπορούν να εφαρμοστούν «σε κάθε τεχνολογικά προχωρημένη κοινωνία που μετατρέπει τάχιστα τους περισσότερους ανθρώπους σε αντικείμενα και τους ετοιμάζει να προσαρμοστούν στη λογική του συστήματός της» (Γέρου 1977: 12-13). Ιδιαίτερη έμφαση δίνει στην κοινωνική διάσταση της «κριτικής συνειδητοποίησης» της πραγματικότητας, αλλά και στο γεγονός ότι «δεν είναι ουδέτερη», αφού εκδηλώνεται σε συγκεκριμένη πράξη

(Γέρου 1983). Σύμφωνα με τον Γέρου, η ανθρώπινη ολοκλήρωση είναι το αποτέλεσμα της προσαρμογής στην πραγματικότητα, αλλά συγχρόνως και η κριτική ικανότητα για αποφάσεις οι οποίες μετασχηματίζουν την πραγματικότητα. Συνεπώς η παιδεία πρέπει να είναι άσκηση ελευθερίας και όχι απλή μετάδοση πληροφοριών, γνώσεων ή πολιτισμού (Γέρου 1981 στο Γρόλλιος 2005).

Από τη θέση του Ειδικού Συμβούλου στο ΥΠΕΠΘ, ο Θεόφραστος Γέρου προσπαθεί να διοργανώσει προγράμματα αλφαβητισμού ενηλίκων, αξιοποιώντας τη μέθοδο του Freire (Γέρου 1985α). Όμως, η σημαντικότερη συμβολή του στην εκπαίδευση ενηλίκων είναι την περίοδο που διατελεί Γενικός Γραμματέας Λαϊκής Επιμόρφωσης (16-4-1985 έως 29-6-1987). Από τη θέση αυτή υποστηρίζει καινοτόμες δράσεις παραγωγής εκπαιδευτικού υλικού για τον αλφαβητισμό ενηλίκων, τη διοργάνωση του πρώτου ευρωπαϊκού συνεδρίου για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού (1987), την αναβάθμιση του επιμορφωτικού έργου, την κοινωνική και πολιτιστική επιμόρφωση, καθώς και την υλοποίηση πειραματικών προγραμμάτων για ευπαθείς ομάδες (τσιγγάνους, φυλακισμένους, παλιννοστούντες κ.ά.) (Βεργίδης 2007). Ο δημοκρατικός τρόπος διοίκησης και ηγεσίας που εφαρμόζει, με βασικό εργαλείο το διάλογο με τους εργαζόμενους, προωθούν την αποτελεσματική ανάπτυξη πρωτοβουλιών. Είναι χαρακτηριστικό το ότι ο Γέρου έθετε πολύ συχνά ερωτήματα, η σκέψη του αναπτυσσόταν με τη μορφή διαλόγου με τους αναγνώστες του ή/και με τους ακροατές του και είχε διαρκή μέριμνα να προβάλλει τα ερωτήματα των συμμετεχόντων σε επιμορφωτικές δραστηριότητες (Βεργίδης 2007). Οι συνεργάτες του ομολογούν ότι «μας δημιούργησε την πεποίθηση ότι μπορούσαμε να τον πείσουμε, αν είχαμε επιχειρήματα και αναλαμβάναμε την ευθύνη» (Βεργίδης 2007: 100), ενώ στις κατευθυντήριες εγκυκλίους και κείμενα της ΓΓΛΕ προς τις περιφερειακές υπηρεσίες (Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης) δίνονται ερεθίσματα «για εποικοδομητικό διάλογο και δημιουργική δουλειά» και ζητούνται «οι πολυτίμη προτάσεις των περιφερειακών οργάνων της Λ.Ε.», έτσι ώστε «να μην περιορίζονται ούτε στο ελάχιστο οι αποκεντρωμένες αρμοδιότητες και πρωτοβουλίες» τους (ΓΓΛΕ 1985). Μέσα σε κλίμα που προσομοιάζει με αυτό του «οργανισμού που μαθαίνει» (Clarke 2001, Argyris και Schon στο Watkins και Wilson 2007), ο Θεόφραστος Γέρου «καθοδηγεί» τη Λαϊκή Επιμόρφωση «στα πρώτα καινούργια της βήματα», εμπυκλώνοντας τα στελέχη της ώστε «να αντιλαμβάνονται το ρόλο τους ως κοινωνικό λειτουργήμα» (Γέρου 1985β: 13). Την περίοδο εκείνη, τα τμήματα μάθησης «περιορίζονται ποσοτικά» και η έμφαση δίνεται στις προϋποθέσεις «ποιοτικής αναβάθμισης» των επιμορφωτικών προγραμμάτων, μέσω «της ανίχνευσης αναγκών, της αξιοκρατικής επιλογής και συστηματικής επιμόρφωσης των επιμορφωτών, της εκπόνησης διδακτικού υλικού κατάλληλου για ενηλίκους, της διαμόρφωσης κτιριακής υποδομής και τεχνικού εξοπλισμού» (ΓΓΛΕ 1985: 11-25). Βασικά ζητήματα αρχών και μεθοδολογίας της εκπαίδευσης ενηλίκων αναδεικνύονται στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διεργασίας (σύνδεση θεωρίας με πράξη, ενεργοποίηση ενδιαφέροντος και αξιο-

ποίηση εμπειρίας, εργασία σε ομάδες, αξιολόγηση), ενώ παράλληλα λαμβάνεται ιδιαίτερη μέριμνα για τη σύνδεση των επαγγελματικών γνώσεων με τον κοινωνικό προβληματισμό – μέσω της «Διεύρυνσης» του περιεχομένου των τμημάτων επαγγελματικής προκατάρτισης-κατάρτισης με κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά θέματα (ΓΓΛΕ 1985). Ο *Κανονισμός Λαϊκής Επιμόρφωσης* (ΓΓΛΕ 1985) αποτελεί πρωτοποριακό για την εποχή κείμενο, βασισμένο στην «αντιαυταρχική παιδαγωγική πρακτική, που προωθεί τη συλλογική πρωτοβουλία και δημιουργία, την κριτική σκέψη και τις ουσιαστικές ανθρώπινες σχέσεις μεταξύ διδασκόντων και διδασκομένων» (Γέρου 1985β: 12).

Το 1988-1989, ο Γέρου αναλαμβάνει πάλι τη θέση Ειδικού Συμβούλου στο Υπουργείο Παιδείας και το 1989 διορίζεται προεδρεύων αντιπρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (Χατζηδημητρίου 1996, στο Γρόλλιος 2005). Ως το τέλος της ζωής του παρέμεινε αταλάντευτος και μαχητικός στις θέσεις και τις πεποιθήσεις του και ποτέ του δεν συμβιβάστηκε «με την άγνοια, τη συμβατικότητα και τη μονολιθικότητα του κόσμου» (Τριλιανός 2007: 14). Το βράδυ του Σαββάτου, 6/4/1996, πέθανε από πνευμονικό οίδημα σε νοσοκομείο της Αθήνας, όπου νοσηλευόταν πριν από μερικές ημέρες.

Το κύριο χαρακτηριστικό του Θεόφραστου Γέρου ήταν ότι υπήρξε συνεπής προς τις αρχές και τις ιδέες του, όταν κλήθηκε να τις εφαρμόσει στην πράξη. Ο βασικός προσανατολισμός της επιστημονικής και πολιτικής σκέψης του ήταν η δημοκρατική διάσταση της παιδείας, την οποία θεωρούσε ως μέσον για την κατάκτηση της ελευθερίας, για την πνευματική και ηθική εξύψωση του ανθρώπου. Ο επιστημονικός και παιδαγωγικός του λόγος παραμένει επίκαιρος και αποτελεί σημαντικό κεφάλαιο προς αξιοποίηση και στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων στη χώρα μας:

«Σκοπός της Λαϊκής Επιμόρφωσης, όπως και σκοπός κάθε μορφής εκπαίδευσης, πρέπει να είναι η απελευθέρωση του ανθρώπου.

Ο άνθρωπος είναι ελεύθερος, μορφωμένος και φωτισμένος, όταν έχει τη δύναμη και την ικανότητα να αναλύει την πραγματικότητα μέσα στην οποία ζει και να παίρνει κριτική στάση απέναντί της. Όταν ο ίδιος παίρνει αποφάσεις για τον εαυτό του και την οργάνωση της ζωής του και συνεργάζεται δημοκρατικά και ισότιμα με τους άλλους για το κοινό καλό» (Γέρου, 1985β: 8-9).

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ

Γέρου Θ. (1975) *Το εκπαιδευτικό πρόβλημα. Απόψεις*, Αθήνα: Κέδρος.

Γέρου Θ. (1975) *Αντιδημοκρατική Εκπαίδευση*, Αθήνα: Ηράκλειτος.

Γέρου Θ. (1976) *Σχολική αποτυχία. Συμβολή στην ψυχολογία της μάθησης*, Αθήνα: Κέδρος.

Γέρου Θ. (1978) *Προβληματική στην Εκπαίδευση*, Αθήνα: Αφοί Τολίδη.

Γέρου Θ. (1981) *Εκπαιδευτική Πολιτική (1975-1981)*, Αθήνα: Gutenberg.

Γέρου Θ. (1982, 1983) *Ειδική Διδακτική (Γλωσσικά μαθήματα)*, τ. I και II, Αθήνα: Πιττακός.

Γέρου Θ. (1984) *Το συμβολικό παιχνίδι βάση και αφετηρία καλλιτεχνικής δραστηριότητας στο σχολείο*, Αθήνα: Δίπτυχο.

Γέρου Θ. (1984) *Ο σχολικός σύμβουλος και η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, Παιδαγωγικά μελετήματα*, Αθήνα: Δίπτυχο.

Γέρου Θ. (1985) *Βαθιές τομές στην εκπαίδευση (1981-1985)*, Αθήνα: Gutenberg.

Γέρου Θ. (1988) *Κριτική παιδαγωγική, Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.*

Γέρου Θ. (1990) *Η ελληνική παιδεία, Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης-Παιδεία.*

Γέρου Θ. (1990) *Παιδεία. Ορόσημο το 2000*, Αθήνα: Ηράκλειτος.

Πιέρα Λευθεριώτου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βεργίδης Δ. (2007) «Η συμβολή του Θεόφραστου Γέρου στη Λαϊκή Επιμόρφωση – Μια προσωπική μαρτυρία», στο Τριλιανός Α. και Καράμνηνας Ι. (επιμ.) *Θεόφραστος Γέρου (1916-1996): Αγώνες και Όραμα για μια Δημοκρατική Εκπαίδευση. Πρακτικά ημερίδας-10/11/06*, Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 94-105.
- Γέρου Θ. (1977) «Ο Πάουλο Φρέιρε και η ελληνική κοινωνική πραγματικότητα», στο Φρέιρε, Π. *Η αγωγή του καταπιεζόμενου*, Αθήνα: Ράππας, σ. 9-24.
- Γέρου Θ. (1983) «Κριτική παρουσίαση του έργου του Πάουλο Φρέιρε», *Αυτομόρφωση*, 1, 50-51.
- Γέρου Θ. (1985α) «Διεθνείς εμπειρίες-πρακτικές αλφαριθμητισμού», στο *Συνδιάσκεψη για την αντιμετώπιση του αναλφαριθμητισμού, 1-4 Οκτωβρίου 1984*, Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-ΓΓΛΕ, σ. 98-105.
- Γέρου Θ. (1985β) «Πρόλογος» στο *Κείμενα για τη Λαϊκή Επιμόρφωση*, Αθήνα: ΥΠΠΟ-ΓΓΛΕ, σ. 7-9.
- Γέρου Θ. (1990) *Η ελληνική παιδεία*, Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης-Παιδεία.
- Γ.Γ.Λ.Ε. (1985) *Κείμενα για τη Λαϊκή Επιμόρφωση*, Αθήνα: ΥΠΠΟ-Γ.Γ.Λ.Ε.
- Γρόλλιος Γ. (2005) *Όψεις της κριτικής παιδαγωγικής στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στο: <http://paremnavasis.gr/2005/ek050805.htm>*
- Μπουζάκης Σ. (2007) «Η εκπαιδευτική πολιτική της δεκαετίας '70 και '80 και ο Θεόφραστος Γέρου», στο Τριλιανός Α. και Καράμνηνας Ι.

(επιμ.) *Θεόφραστος Γέρου (1916-1996): Αγώνες και Όραμα για μια Δημοκρατική Εκπαίδευση. Πρακτικά ημερίδας-10/11/06*, σ. 55-63.

- Σκούρα Λ. (2007) «Οι πρώτες πνευματικές ανησυχίες του Θεόφραστου Γέρου στο Πεντατάξιο Διδασκαλείο Μυτιλήνης και οι θέσεις του για την εκπαίδευση και επιμόρφωση των δασκάλων», στο Τριλιανός Α. και Καράμνηνας Ι. (επιμ.) *Θεόφραστος Γέρου (1916-1996): Αγώνες και Όραμα για μια Δημοκρατική Εκπαίδευση. Πρακτικά ημερίδας – 10/11/06*, σ. 122-146.

- Τριλιανός Α. (2007) «Θεόφραστος Γέρου: προς ένα δημοτικό σχολείο αυτοέκφρασης, ελευθερίας και κριτικής στάσης του μαθητή», στο Τριλιανός Α. και Καράμνηνας Ι. (επιμ.) *Θεόφραστος Γέρου (1916-1996): Αγώνες και Όραμα για μια Δημοκρατική Εκπαίδευση. Πρακτικά ημερίδας – 10/11/06*, σ. 106-121.

- Τριλιανός Α. και Καράμνηνας Ι. (επιμ.) (2007) *Θεόφραστος Γέρου (1916-1996): Αγώνες και Όραμα για μια Δημοκρατική Εκπαίδευση. Πρακτικά ημερίδας – 10/11/06*, Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

- Watkins K. και Wilson J. (2007) «Chris Argyris Ένας ακούσιος εκπαιδευτής ενηλίκων», στο Jarvis P. (επιμ.) *Οι θεμελιωτές της εκπαίδευσης ενηλίκων*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

- Clarke A. (2001) *Learning Organisations. What they are and how Become One*, Leicester: NIACE.